

ÎNTRE FILME ȘI CĂRȚI

Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ la 60 de ani

Născută la 9 noiembrie 1949 or. Moscova. Filmolog, domeniul științific: specialist în istorie, teorie, critică de film. Doctor habilitat în studiul artelor (2000), conferențiar cercetător (1996), directorul Centrului Studiul Artelor al Institutului Patrimoniului Cultural, AȘM (din 2006).

Născută în familia distinsului intelectual basarabean Vladimir Plămădeală – diplomat, cineast, om de o aleasă cultură care deținea una dintre cele mai bogate biblioteci personale din Chișinăul de atunci, Ana-Maria a îndrăgit din fragedă copilărie cartea, iar lectura, această „dulce zăbavă” a sufletului, i-a devenit o mare pasiune, ba chiar o religie, al cărei efect benefic l-a resimțit mereu.

În anul 1972 absolvește, cu succes, Institutul Unional de Cinematografie din Moscova (V.G.I.K.), după care urmează o serie de examene mult mai dificile: susținerea tezei de doctorat în studiul artelor (1982), ulterior și pe cea pentru titlul de doctor habilitat (2000), nefiind cruțată și de unele dintre cele mai dure încercări ale vieții, unicele ei alinări rămânând a fi cărțile de căpătâi și, bineînțeles, universul virtual al filmului și al muzicii; dintre cele „lumești” – fiul și cele două nepoțele minunate. Am dori să mai menționăm că ascensiunea profesională a Anei-Maria Plămădeală s-a produs alături de regretatul ei soț, distinsul cineast Oleg Tulaev, regizor la studioul „Moldova-film”, în preajma căruia traiectoria sa existențială a fost una foarte tonică, benefică și propice creației științifice.

Venirea Anei-Maria Plămădeală în solul arid

al filmologiei moldovenești i-a fost pe cât de ușoară (lipsa de concurență, toate subiectele de investigație încă deschise), pe atât de dificilă: în primul rând, ideologizarea până la suprasaturație a cinematografului autohton, inclusiv a criticii de film; în al doilea rând, lipsa unor tradiții în domeniul respectiv, adică a unor criterii axiologice și ideatico-artistice bine definite și funcționale. Și, nu în ultimul rând, ba poate într-o măsură mult mai semnificativă pentru tânăra exegetă, a însemnat felul ei tranșant de a spune lucrurilor pe nume, fără niciun fel de compromisuri de ordin valoric, nefiind adesea înțeleasă și acceptată nici de cineștii noștri și nici de diriguitorii de atunci ai cinematografului național.

Însă exegeza filmică reflectă doar una dintre multiplele ipostaze ale personalității sale creatoare. Dincolo de disocierile critice pertinente pe tărâmul celei de a șaptea arte, Ana-Maria Plămădeală este un important teoretician și istoric de cinema, fiind pasionată de teoria filmului încă din perioada studiilor la Institutul Unional de Cinematografie. Probabil, nu întâmplător, teza sa de licență a fost axată pe psihologia creației cinematografice, iar demersul și l-a întemeiat pe niște filme mari, adevărate capodopere, cum ar fi $8 \frac{1}{2}$ de Federico Fellini, *Andrei Rubliov* al lui Andrei Tarkovski sau *Rugăciunea* regizorului georgian Tenghiz Abuladze.

Pornind de la o prea modestă „zestre filmologică” autohtonă, timp de câteva decenii Ana-Maria Plămădeală își impune, cu o deosebită prestanță profesională și cu o neștirbită probitate morală, ideile și viziunile sale asupra fenomenului cinematografic național, dar și universal, reflecții care au fost publicate în zeci de articole, studii și lucrări cu caracter monografic, contribuind în mod exemplar la afirmarea filmologiei noastre într-un circuit mult mai larg de valori culturale.

Chiar de la prima sa monografie *Кино, фольклор и литература*, apărută în anul 1985 – perioadă de apogeu a triumfului dogmelor, debitate de apologetii imperiului sovietic despre statutul „omului nou”, cel sovietic, de o singură naționalitate – Ana-Maria Plămădeală impune un discurs cinematografic original, orientat spre motivele mitologice ancestrale, spre tradițiile etnofolclorice, cu scopul de a păstra și perpetua identitatea națională a poporului nostru. Investigațiile sale au fost direcționate mai mult spre filmele care nu erau bine văzute la Comitetul Central al Partidului Comunist din fosta R.S.S. Moldovenească, dar anume creațiile audiovizuale respective – *Se caută un paznic*, *Gustul pâinii*,

Ultima lună de toamnă, Poienile roșii și Lăutarii – erau și au rămas a fi cele mai reușite, sub aspectul estetic, în patrimoniul cinematografic autohton.

În cele aproape 90 de note bibliografice niciuna nu se referă – din cauze lesne de înțeles – la operele unor cercetători din arealul românesc, posibil în subconștient, autoarea s-a apropiat de unele idei ale unor notorii gânditori și filosofi ai culturii, precum Mircea Eliade, Lucian Blaga, Constantin Noica, Romulus Vulcănescu, a căror concepte au avut ulterior un rol important în aprofundarea temei și în orientarea discursului spre esențe, evidențiindu-se astfel capacitatea autoarei de a interpreta și de a actualiza viziunile lor în contextul artei audiovizuale contemporane.

În sensul respectiv, dânsa a realizat niște sinteze foarte valoroase care au atras atenția cercetătorilor din domeniu, fiind utilizate în studii științifice de către prestigioși critici și teoreticieni de film dincolo de hotarele țării noastre. Bunăoară, cunoscutul filmolog moscovit Valeri Fomin în cartea *Правда сказки. Кино и традиции фольклора* (Moscova, 2001), alături de corifeii criticii și teoriei filmului, esteticieni și literați cu renume, o plasează și pe Ana-Maria Plămădeală cu trimiteri la monografia sa de debut *Кино, фольклор и литература*, apărută cu 12 ani mai devreme decât studiul lui Fomin, fapt ce vorbește despre actualitatea tezelor elaborate de cercetătoarea noastră.

Cel de-al doilea studiu monografic *Mitul și filmul* (Chișinău, 2001) relevă o facultate aparte a autoarei de a vedea lucrurile în ansamblu și din interior, denotă o viziune profund analitică și „depune mărturie” despre consecvența și gradul de maturitate a viziunilor savantului Ana-Maria Plămădeală. Această monografie s-a impus nu numai prin poliaspectualitatea esteticii rezultate din multiplele corelații ale binomului mit-film, ci și prin abordarea unei serii de probleme ce țin de mitologie, filosofie, culturologie și alte domenii științifice conexe.

Toate acestea conferă studiului originalitate și profunzime, atrăgând atenția multor oameni de artă și cultură. Poetul și cineastul Gheorghe Vodă, spre exemplu, afirma: „Cinematografia, filmul „moldovenesc” a închis ochii acum zece ani. A rămas, ca un paradox, Centrul Național de Cinematografie și o singură instituție viabilă care se numește Ana-Maria Plămădeală, ce ne aduce în actualitate „epoca de aur” a filmului național, epocă apusă la o vârstă a tinereții fără bătrânețe... Originalitatea filmului basarabean, care a venit din cultura, filosofia, antichitatea și morala creștină a

neamului românesc, este demonstrată cu mult lux, profunzime și vaste cunoștințe în domeniu. Studiul, axat pe o idee originală – „mitul și filmul”, conține o analiză nemaîntâlnită vreodată” [3]. Iar criticul literar Tudor Palladi scria că „Studiul monografic *Mitul și filmul* pune în lumină întreaga strădanie a culturii românești și universale de proiecție a creației mitice și filmice din perspectiva întrepătrunderii lor, evidențiind, în definitiv, virtuțile limbajului polifonic al celei de a șaptea arte” [2, p. 155-157].

Nucleul ideatic și instrumentarul metodologic al acestui original și important studiu monografic – *Mitul și filmul* – se regăsesc în teza sa pentru titlul de doctor habilitat în studiul artelor, pe care distinsa noastră cercetătoare a susținut-o merituos, la răspântia dintre milenii (2000), într-o atmosferă de aleasă delectare intelectuală, avându-i ca referenți oficiali pe acad. Mihai Cimpoi și savanții-filmologi, profesorii universitari, doctorii habilitați în studiul artelor Olga Neceai (Mensk) și Vladimir Drobașenko (Moscova), nume de primă mărime în domeniul cercetării fenomenului cinematografic. Academicianul Mihai Cimpoi menționa că „Cel mai important aport științific al autoarei... este depășirea unei rupturi tradiționale între teoria (filosofia) culturii și teoria filmului printr-o analiză detaliată a operei și reflecțiilor lui Serghei Eisenstein (*un nume paradigmatic pentru cercetătoare* - n.n.). Insistând asupra schimbării opticii, asupra genezei și “sinesteticii” artei filmice, Ana-Maria Plămădeală accentuează rolul ontologic al acesteia în procesul revalorificării categoriilor mitice care au loc în conștiința artistică a secolului al XX-lea” [1, p. 143].

Caracterul inedit al tezei *Mitul și filmul: interferențe ideatico-estetice*, conținutul ei absolut remarcabil îl constituie rodul unei munci migăloase de cercetare, dar și a unei maniere foarte originale de abordare a materialului investigat, specifică demersului științific multi- și interdisciplinar. Autoarea și-a centrat discursul științific pe cele mai noi achiziții teoretice de ordin filmologic, ca și pe solide concepte operaționale descinse din varii domenii, precum istoria și teoria culturii, mitologia, filosofia, estetica, etnopsihologia, teoria literaturii etc.

Probabil, nu numai din rațiuni care țin de un anume „regulament al susținerii tezelor de doctorat”, lucrarea respectivă a beneficiat de un aviz foarte favorabil din partea fostului Institut de Literatură și Folclor al Academiei de Științe din Moldova. Paradigmele investigaționale novatoare și multiplele dimensiuni interdisciplinare prin care

„respiră” această valoroasă lucrare i-au permis cercetătoarei să disocieze filmele și realitățile noastre cinematografice în profunzime, să-și articuleze demonstrațiile într-un discurs consistent și foarte convingător.

Prof. univ. dr. Dumitru Carabăț, redutabil teoretician și critic de cinema din România, releva că „Pentru mine lectura lucrării autoarei este o premieră: o lucrare de o mare valoare despre valorificarea prin film a mitologiei naționale, care restituie noțiunii de mit înțelesul genuin și, în același timp, modern... Am remarcat cu satisfacție, fenomen petrecut nu prea des, că în personalitatea spirituală a autoarei se îmbină o formațiune și o vocație de teoretician cu calități de critic de film și literar. Din punct de vedere metodologic, dna Ana-Maria Plămădeală utilizează cu pricepere și inteligență un “instrument” interdisciplinar provenind din teoriile mitului, poetica structurală, naratologie etc., filmele supuse analizei fiind cuprinse din tot atâtea perspective” [1, p. 149].

Cercetătoarea Ana-Maria Plămădeală este autoarea a numeroase studii de referință în domeniul artei cinematografice, care au văzut lumina tiparului nu numai aici, în Republica Moldova, ci și la Moscova și București, la Skopje (Republica Macedonia) și la Die-Drome (Franța), precum și în multe alte părți ale lumii. Investigațiile respective sunt axate, în principal, pe problemele stringente ale cinematografului, atât de ordin teoretic, cât și cu caracter diacronic. O bună parte din aceste studii de specialitate vizează elaborarea unor noi modele exegetice referitoare la geneza imaginii filmice, sprijinindu-se pe un eșafodaj teoretic solid, dar probându-și validitatea și în planul unui *praxis* cinematografic curent, apelând, de fiecare dată, la valori audiovizuale din cele mai variate spații culturale (o deschidere cu adevărat europeană).

Cele peste o sută și cincizeci de articole și cronici cinematografice publicate de-a lungul timpului sunt o dovadă grăitoare că cercetătoarea Ana-Maria Plămădeală a fost și este mereu „conectată” la procesul viu al celei de a șaptea artă (din păcate, starea actuală de lucruri din cinematografia noastră este una dezastruoasă și această situație nu-i mai oferă incitantul prilej de a fi „o conștiință estetică la zi”, cum ar trebui să fie, în fond, orice tip de critică artistică).

Cinefilii (și nu numai) au fost și sunt întotdeauna seduși de modul sincer, deschis și tranșant al Anei-Maria Plămădeală de a disocia problemele ce țin de estetica cinematografică. Astfel, vorbind despre filmul basarabean într-un context mai larg – cel general românesc – autoarea menționează: „Noi ne-am mișcat cu colegii noștri de peste Prut pe trasee

diferite. Fiindcă aici eram mereu într-o căutare de identitate și ne era interzis accesul la tradiții, la folclor, la valori naționale, eram mai sensibili tocmai la aceste lucruri. În timp ce în România folclorul era discreditat prin binecunoscuta *Cântare a României*, artiștii se cam fereau de folclor, de spiritul național și căutau modele în filmul occidental. Acesta, cred eu, este unul din marile vicii ale filmului românesc. Cunosc doar o singură excepție în acest sens, și e vorba despre o capodoperă, *Pădurea spânzuraților*, în regia lui Liviu Ciulei. Există o simbioză extraordinară în acest film între arhetipuri, teatru, literatură și film. O peliculă genială, care i-a deschis filmului românesc un traseu artistic fertil, dar această șansă nu a fost fructificată” [5, p. 133-134].

De mai mulți ani, sub genericul „Destine cinematografice”, în centrul preocupărilor științifice ale Anei-Maria Plămădeală se află viața și creația unor oameni de cultură (cineaști, scriitori, compozitori, actori etc.) de excepție din spațiul cultural basarabean (Vlad Ioviță, Eugeniu Doga, Ion Druță, Mihai Kalik, Mihai Volontir etc.), între care, în primul rând, cunoscutul și mereu regretatul regizor Emil Loteanu, ale cărui filme magnifice i-au prilejuit atâtea momente fericite de delectare estetică și migălos travaliu științific. Până când în rafturile librăriilor și în bibliotecile din republica noastră se va afla „la vedere” studiul monografic dedicat acestui mult îndrăgît creator de cinema, dar și poet de mare rafinament liric, unii dintre cititori au avut deja prilejul să „degusteze” o secvență destul de consistentă din cartea respectivă – *Emil Loteanu – fascinația universului romantic*, publicată într-un volum omagial, în 2008, la editura „Cartea Moldovei” [5].

Devorând zi și noapte cărți și filme, filme și cărți, neconcepându-și viața fără muzică, pasionată de căutarea unor noi orizonturi teoretice și, totodată, expresii inedite, savantul Ana-Maria Plămădeală trăiește sub zodia creației. Probabil, dânsa poate fi încadrată într-o tipologie a Intelectualei, dar una care etalează niște caracteristici de „rara avis”: o anume candoare sufletească, corectitudine, profunzime, exigență, ținută exterioară adecvată și prestanță academică, limbaj cizelat... Și chiar dacă deja al treilea an conduce Centrul Studiul Artelor al Institutului Patrimoniului Cultural din cadrul Academiei noastre, nici până astăzi nu se poate împăca cu munca administrativă rigidă, cu birocratismul prost înțeles, rămânând a fi omul de creație devotat până în adâncul ființei sale universului fascinant al artei.

Alexandru BOHANȚOV
Dumitru OLĂRESCU